

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

IX Харківський міжнародний
юридичний форум

IUS PUNIENDI: ГОЛОСИ ЕПОХ В СУГОЛОССІ ДНІВ - ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФ. М.І. ПАНОВА (in memoriam)

Матеріали круглого столу
«IUS PUNIENDI: ГОЛОСИ ЕПОХ
В СУГОЛОССІ ДНІВ – ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ ПРОФ. М.І. ПАНОВА
(in memoriam)»,
що відбувся 27 вересня 2025 року

IX Харківський міжнародний юридичний форум

**IUS PUNIENDI: ГОЛОСИ ЕПОХ В
СУГОЛОССІ ДНІВ**

ДО 85-РІЧЧЯ

ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФ.

М.І. ПАНОВА

(in memoriam)

Матеріали круглого столу
«IUS PUNIENDI: ГОЛОСИ ЕПОХ
В СУГОЛОССІ ДНІВ – ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ ПРОФ. М.І. ПАНОВА
(in memoriam)»,
що відбувся 27 вересня 2025 року

2025

КРУГЛИЙ СТИЛ
Запрошуються усі, хто пам'ятає, шанує і бажає взяти слово

**IUS PUNIENDI:
ГОЛОСИ
ЕПОХ
В СУГОЛОССІ
ДНІВ**

У межах заходу, присвяченого
вшануванню пам'яті
видатного вченого-криміналіста
професора М.І. Панова,
на форумі відбудеться фахова дискусія, присвячена
найгострішим історичним, теоретичним і практичним
аспектам права покарання (ius puniendi)
від модерної доби до сучасності

Кафедра кримінально-правової політики НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Кафедра кримінального права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Спільнота учнів проф. М.І. Панова

ДО 85-РІЧЧЯ
ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ
ПРОФЕСОРА
**МИКОЛИ
ІВАНОВИЧА
ПАНОВА
(1940-2023)** in memoriam

IX ХАРКІВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ФОРУМ

27.09.2025
10:00 — 13:00

онлайн (платформа Zoom) (НЮУ ім. Ярослава Мудрого) **офлайн**

KEY-NOTE СПІКЕРИ:

Сергій Іванович Максимов Доктор юридичних наук, професор кафедри прав людини і кримінальної методології НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Юрій Анатолійович Пономаренко Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

МОДЕРАТОРИ:

Олександр Едуардович Радутний Кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Олена Володимирівна Харитонова Кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри кримінального права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Реєстрація триває до 20 вересня 2025 року за посиланням:
<https://forms.gle/gpx1W4brGWTxYihb6>

<https://youtu.be/VelUmW8XRmY>

Посилання на відеоматеріали круглого столу «IUS PUNIENDI: ГОЛОСИ ЕПОХ В СУГОЛОССІ ДНІВ – ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФ. М.І. ПАНОВА (in memoriam)», що відбувся 27 вересня 2025 року

УДК 343.2/.7(477)(082)

Редакційна колегія:

Ю.А. Пономаренко (голов. ред.), О.Е. Радутний, О.В. Харитонова

Макет та обкладинка: О.Е. Радутний, О.В. Харитонова

IUS PUNIENDI: голоси епох в суголоссі днів – до 85-річчя від дня народження проф. М.І. Панова (in memoriam): матеріали круглого столу, що відбувся у межах IX Харківського міжнародного юридичного форуму 27 вер. 2025 р. / [редкол.: Ю.А. Пономаренко (голов.ред.), О.Е. Радутний, О.В. Харитонова]. Харків: Право. 2025. – 320 с. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20569>

ISBN 978-617-8617-07-3

електронне видання

Перша дискусійна панель

Криміналізація та пеналізація: стратегії, методології, розвиток

<i>Туляков В.О.</i> Принцип додатковості та методологія контекстуальної криміналізації в рефлексії вчення М.І. Панова	78
<i>Стрельцов Є.Л.</i> Основна функція кримінального права: підстави та умови реалізації	88
<i>Музика А.А.</i> Мої спогади про Миколу Івановича Панова і думки щодо мети призначення покарання	93
<i>Азаров Д.С.</i> Штраф за вбивство: мета покарання у фокусі судової дискреції	98
<i>Карчевський М.В.</i> Динамічні санкції: один з можливих напрямів використання ШІ у кримінально-правовому регулюванні	106
<i>Тимофєєва Л.Ю.</i> Пропорційність та легітимність покарання у зрізі вчень шкіл кримінального права	112
<i>Крикливець Д.Є.</i> Кримінально-правова депеналізація: визначення окремих засад розуміння	118
<i>Хильченко (Макаренко) А.С.</i> Пропорційність як принцип призначення покарання	122
<i>Панова С.В.</i> Роль кримінального покарання у протидії злочинності	127
<i>Загуменна Ю.О.</i> Гарантії прав людини та IUS PUNIENDI: пошук балансу в системі забезпечення національної безпеки України	132
<i>Долинська Т.С.</i> Відповідність штрафів як виду кримінального покарання сучасним соціально-економічним умовам України	137
<i>Зайцев О.В.</i> Запровадження кримінальної відповідальності судді за ухвалення свавільного судового рішення: проблема матеріального чи процесуального права?	140

Туляков В.О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
права Національного університету
«Одеська юридична академія», член-
кореспондент НАПрНУ*

ПРИНЦИП ДОДАТКОВОСТІ ТА МЕТОДОЛОГІЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ В РЕФЛЕКСІЇ ВЧЕННЯ М. І. ПАНОВА

Протилежності суть додатковості

Нільс Бор

Принцип додатковості, уперше сформульований Нільсом Бором у 1927 році у контексті квантової механіки як ідея взаємовиключних, але взаємодоповнюючих понять [1], отримав сучасну інтерпретацію в кримінальному праві через методологічне вчення М. І. Панова. Згідно з ним, кримінальне право має застосовуватися як останній засіб (*ultima ratio*) правового реагування, обмежуючись лише суспільно небезпечними діями, що чітко визначені у нормативних актах, та уникаючи надмірної генералізації чи дублювання регулювання з інших галузей права [2].

Основою методології М.І. Панова був концепт критики надмірної аддитивності кримінального права, який передбачає формування підстави кримінальної відповідальності – складу злочину як сукупності чітких юридичних елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони, що мають обов'язкові й факультативні ознаки. Якщо обов'язкові ознаки безумовно визначають склад злочину, то факультативні, традиційно другорядні, можуть набувати кримінообразуючого значення, суттєво впливаючи на межі кримінальної відповідальності та сутність злочину [3, с. 13-14].

У вченні М.І. Панова склад злочину розглядається як системна категорія, що поєднує формально-юридичні та матеріально-соціальні аспекти кваліфікації кримінального правопорушення та є підставами криміналізації [3, с. 14]. Кримінообразуючі фактори, за М.І. Пановим, є тими елементами, які не лише конструюють склад злочину, але й відображають суспільну небезпеку діяння, забезпечуючи його відмежування від незлочинних діянь. У цьому контексті факультативні ознаки, такі як час, місце, спосіб, мотив чи мета, можуть трансформуватися з другорядних у ключові, якщо вони прямо впливають на визнання діяння злочинним. Академік Панов наголошував, що методологія кримінального права має бути динамічною, щоб адекватно реагувати на нові суспільні виклики, а кримінообразуючі фактори є інструментом такої адаптації, дозволяючи законодавцю та правозастосовнику враховувати специфіку конкретних діянь. Цей підхід дозволяє переосмислити традиційну класифікацію ознак складу злочину, підкреслюючи її відносний характер.

Чи є факультативні ознаки завжди факультативними? З точки зору теорії криміналізації, підвищення ролі факультативних ознак відображає парадигмальний зсув у розумінні меж кримінального права, що потребує врахування контекстуальної складності злочинів і впровадження більш гнучких, контекстно-чутливих методологій. Це також ставить перед законодавцями виклик зберегти баланс між гнучкістю кримінального закону та його доступністю, передбачуваністю і справедливістю, забезпечуючи при цьому демократичну легітимність кримінального регулювання [4].

Факультативні ознаки складу злочину в українській кримінально-правовій доктрині відіграють важливу роль у забезпеченні балансу між правовою визначеністю та гнучкістю застосування кримінального закону [5].

Вони набувають особливого значення у трьох функціональних вимірах: як структурно необхідні елементи в конкретних складах злочинів, як кваліфікаційні маркери, що дозволяють відмежовувати основні склади від кваліфікованих або особливо кваліфікованих, а також як засоби індивідуалізації кримі-

нальної відповідальності. Зокрема, такі ознаки, як місце, час, спосіб або знаряддя вчинення діяння, можуть бути прямо закріплені у диспозиції норми (наприклад, спосіб у крадіжці або грабежі, місце в контрабанді), що робить їх необхідними для правильної кваліфікації. Водночас навіть за відсутності прямого закріплення в нормі, ці ознаки здатні суттєво змінити оцінку суспільної небезпечності вчиненого, виступаючи інструментом уточнення санкцій, як-от при кваліфікації вбивства за обтяжуючих обставин або при використанні службового становища.

Крім того, факультативні ознаки активно використовуються як підґрунтя для індивідуалізації покарання, як пом'якшуючі або обтяжуючі обставини відповідно до статей 66-67 КК України. Вони дозволяють враховувати як зовнішні умови вчинення злочину (обстановка, час, емоційний стан), так і внутрішні характеристики особи (мотив, мета), які не завжди фіксуються в диспозиції кримінально-правової норми, але є ключовими для судової оцінки справедливості покарання. В українській теорії кримінального права наголошується, що саме ці ознаки забезпечують зв'язок між загальними та особливими частинами КК, дозволяючи кримінальному праву адекватно реагувати на змінну криміногенну ситуацію без втрати законодавчої системності. Вони становлять основу для гнучкого правозастосування та водночас зміцнюють легітимність кримінальної репресії, підпорядковуючи її принципам справедливості, пропорційності та індивідуалізації.

Однак аналіз сучасного кримінального законодавства, зокрема міжнародного кримінального права та окремих норм національного права, демонструє випадки, коли саме факультативні ознаки набувають кримінообразуючого значення.

Кримінообразуючий фактор – це обставина або ознака, наявність якої є необхідною умовою для визнання діяння злочинним. Це фундаментальна характеристика, що відрізняє злочинне діяння від незлочинного, визначає межі криміналізації конкретного суспільно небезпечного діяння. Традиційно кримі-

нообразуючими вважаються обов'язкові ознаки складу злочину, оскільки їх відсутність унеможлиблює притягнення особи до кримінальної відповідальності. Факультативні ознаки, до яких належать час, місце, спосіб, обстановка вчинення злочину (об'єктивна сторона), мотив, мета, емоційний стан (суб'єктивна сторона), спеціальні ознаки суб'єкта, зазвичай виконують роль кваліфікуючих ознак, або обтяжуючих/пом'якшуючих покарання обставин.

Основна проблема полягає у тому, що сучасне кримінальне право, особливо у сфері міжнародних злочинів та окремих категорій національних кримінальних правопорушень, демонструє тенденцію до надання факультативним ознакам кримінообразуючого значення. Це не створює певну теоретичну суперечність з традиційним розумінням структури складу злочину, але ставить під сумнів класичний розподіл ознак на обов'язкові та факультативні. Як зазначалося раніше, теорія кримінальної законотворчості потребує новітніх підходів у контексті сучасних викликів [4]. М.І. Панов свого часу критикував практику надмірної генералізації складів злочинів, наполягаючи на створенні "точних складів" із чіткою деталізацією елементів. Це гарантує самостійність кримінального права як системи, що не дублює інші галузі права, водночас забезпечуючи його пристосованість до новітніх викликів апроксимації та поділу суверенітетів. Принцип додатковості, таким чином, виступає проти надмірної криміналізації і за точність правового регулювання з урахуванням методології аддитивності.

Яскравим прикладом кримінообразуючої ролі факультативних ознак складу злочину є Римський статут Міжнародного кримінального суду та Елементи злочинів до нього [6]. Для злочинів проти людяності (стаття 7 Римського статуту) обов'язковою окрім об'єктивних та суб'єктивних ознак (*actus reus* та *mens rea*) є контекстуальна ознака (*contextual element*) – діяння має вчинятися "як частина широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яке цивільне населення". Тут обстановка вчинення злочину (традиційно факультативна ознака) стає кримінообразуючою. Елементи злочинів детально розкривають цю вимогу, встановлюючи, що напад має бути спрямований

проти будь-якого цивільного населення згідно з державною або організаційною політикою або на її підтримку.

Аналогічно, для воєнних злочинів (стаття 8) необхідною є ознака вчинення діяння у контексті міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту, що також стосується обставинки та контексту. У статті 6 Римського статуту геноцид визначається через спеціальний умисел – намір "знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку". Тут мета (факультативна ознака суб'єктивної сторони) набуває кримінообразуючого значення, оскільки без неї діяння не може кваліфікуватися як геноцид[6].

У національному кримінальному законодавстві України прикладом є стаття 111¹ КК України (колабораціонізм), де кримінообразуючою є ознака місця вчинення злочину – діяння має вчинятися на "тимчасово окупованій території України". Без цієї обставинки (традиційно факультативної ознаки) діяння не може кваліфікуватися як колабораціонізм, навіть якщо воно містить всі інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Це унікальний випадок, коли географічна локалізація діяння стає не просто кваліфікуючою ознакою, а фундаментальною умовою криміналізації.

У корисливих злочинах мотив наживи та мета незаконного збагачення часто виступають кримінообразуючими факторами. Наприклад, шахрайство (стаття 190 КК України) неможливе без мети заволодіння чужим майном; привласнення або розтрата (стаття 191 КК України) передбачає корисливий мотив; вимагання (стаття 189 КК України) характеризується метою одержання чужого майна. Без цих суб'єктивних ознак діяння не може кваліфікуватися як відповідний злочин, що робить мотив та мету кримінообразуючими факторами.

Причини кримінообразуючої ролі факультативних ознак різноманітні.

По-перше, специфіка окремих категорій злочинів вимагає специфічних умов або обставин для їх вчинення. Міжнародні злочини, зокрема, характеризуються масштабністю, систематичністю, політичним контекстом, що робить обстановку їх вчинення критично важливою.

По-друге, політико-правові міркування обумовлюють криміналізацію певних діянь лише за наявності специфічних обставин. Криміналізація колабораціонізму саме на окупованій території обумовлена міркуваннями щодо захисту національної безпеки та територіальної цілісності держави.

По-третє, необхідність відмежування від суміжних діянь робить кримінообразуючу роль мотиву у корисливих злочинах критичною для правильної кваліфікації. Заволодіння чужим майном без корисливого мотиву може кваліфікуватися як самоуправство, а не крадіжка.

По-четверте, імплементація міжнародних кримінально-правових норм часто вимагає врахування специфічних контекстуальних ознак, що традиційно вважаються факультативними у національному праві.

Нарешті, еволюція кримінального права відбувається у напрямку більшої диференціації та спеціалізації кримінально-правових норм, що призводить до ускладнення структури складів злочинів та підвищення ролі раніше другорядних ознак.

Ця тенденція відображає ширші трансформації у теорії криміналізації, яка дедалі більше визнає потребу у більш нюансованих підходах до визначення кримінальної відповідальності. Отже, радикальні філософські концепції можуть слугувати ресурсом для доктринального оновлення кримінального права [7].

З точки зору теорії криміналізації, підвищення ролі факультативних ознак до кримінообразуючого статусу представляє парадигмальний зсув у тому, як ми концептуалізуємо межі кримінального права. Традиційна теорія криміналізації, що ґрунтується на ліберальних принципах запобігання шкоді та мінімального державного втручання, підкреслювала чіткі, об'єктивні критерії кримінальної відповідальності. Однак сучасні виклики, від транснаціональних

злочинів до кіберпорушень, від тероризму до екологічних злочинів, вимагають більш складних теоретичних рамок, які можуть пристосуватися до контекстуальної складності без втрати правової визначеності.

Кримінообразуюча роль факультативних ознак складу злочину відображає те, що можна назвати "контекстуальною криміналізацією": теоретичний підхід, який визнає, що *певні діяння стають злочинними не просто через їх внутрішню природу, а через специфічні обставини, контексти або цілі, які наділяють їх особливою суспільною небезпекою*. Цей підхід вимагає більш динамічного розуміння конструювання кримінального права, де традиційні бінарні відмінності між обов'язковими та факультативними ознаками поступаються місцем більш гнучким, контекстно-чутливим рамкам.

Ця еволюція також торкається фундаментальних питань щодо якості кримінального права. Як зазначає Д.О. Балобанова, вимоги до якості кримінального законодавства мають адаптуватися до дедалі складніших соціальних реалій, зберігаючи при цьому основні принципи доступності, передбачуваності та пропорційності [7]. Інтеграція раніше факультативних ознак як кримінообразуючих елементів ставить перед законодавцями виклик підтримати законодавчу ясність, пристосовуючись до контекстуальної складності, яку вимагають сучасні кримінальні явища.

Теоретичні наслідки поширюються на ширші питання легітимності кримінального права та демократичної підзвітності. Коли факультативні ознаки стають кримінообразуючими, вони фактично розширюють сферу кримінальної відповідальності способами, які можуть бути не одразу очевидними для громадян або навіть юристів-практиків. Це "приховане розширення" кримінального права піднімає важливі питання щодо демократичної участі у процесах криміналізації та потреби у прозорих, принципових підходах до законодавчого проектування.

Крім того, цей розвиток відображає зростаючий вплив ризик-орієнтованих підходів до кримінального права, де фокус зміщується з завершених

шкод на потенційні небезпеки, оцінені в специфічних контекстах. Кримінообразуюча роль обставинних ознак часто служить для ідентифікації та управління особливими профілями ризику – чи то ризик масових звірств (у міжнародному кримінальному праві), загрози національній безпеці (у злочинах колабораціонізму), або систематичної експлуатації (в економічних злочинах).

Це особливо актуально у контексті формування майбутньої кримінально-правової ідеології, яка, за словами Ю.Ю. Коломієць, має враховувати сучасні тенденції розвитку суспільства та права [8]. Виклик полягає у розробці теоретичних рамок, які можуть пристосуватися до цієї контекстуальної складності, зберігаючи при цьому фундаментальні принципи кримінального права – включаючи законність, пропорційність та індивідуальну автономію. Це вимагає не просто технічної правової інновації, а фундаментального переосмислення філософських основ, на яких ґрунтується кримінальне право, рухаючись до більш складних моделей, які можуть впоратися з перетином індивідуального волевиявлення, соціального контексту та колективної безпеки у дедалі складнішому світі.

Кримінообразуюча роль факультативних ознак у окремих складах злочинів ставить під сумнів традиційну класифікацію ознак складу злочину на обов'язкові та факультативні. Доцільніше говорити про відносний характер цієї класифікації, коли одна й та сама ознака може бути обов'язковою для одного складу злочину та факультативною для іншого. Ця тенденція відображає загальну еволюцію кримінального права у напрямку більшої казуїстичності та врахування специфіки окремих категорій суспільно небезпечних діянь. Вона також демонструє вплив міжнародного права на національні кримінально-правові системи та необхідність адаптації традиційних теоретичних конструкцій до нових реалій.

Кримінообразуюча роль факультативних ознак не підриває основи теорії складу злочину, а скоріше розширює її, демонструючи гнучкість та адаптивність кримінально-правової доктрини до сучасних викликів. Це вимагає подальшого теоретичного осмислення та розробки нових підходів до розуміння

структури складу злочину та ролі його адитивних елементів у контексті сучасного розвитку кримінального права як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У розробці М. І. Панова принцип додатковості в кримінальному праві виконує роль методологічного та системного постулату, який виступає за обмеження сфери застосування кримінального права суворою точністю юридичних норм і їх правильною кваліфікацією, з чітким розмежуванням між кримінальною відповідальністю та іншими формами правового регулювання через концепт аддитивності. Аддитивність забезпечує, що кримінально-правова норма включає лише ті елементи, які необхідні для визнання діяння суспільно небезпечним і злочинним, виключаючи застосування кримінального права до діянь, що не відповідають цим критеріям.

Аддитивність передбачає чітке визначення складів злочинів, де всі ознаки складу формують вичерпну юридичну конструкцію, що відповідає суспільній небезпеці діяння та реальній чи потенційній шкоді, що спричиняється жертві кримінального правопорушення та сягає на фундаментальні права та свободи людини. Це дозволяє кримінальному праву залишатися самостійною системою регулювання, яка застосовується як крайня міра (*ultima ratio*) і відповідає принципам законності, пропорційності та справедливості.

Принцип додатковості, адаптований до кримінального права, підкреслює необхідність чіткого розмежування між злочинами та порушеннями, що регулюються іншими галузями права, а також забезпечує гнучкість у реагуванні на сучасні виклики без втрати правової визначеності.

Таким чином, вчення М. Панова пропонує логічну методологічну основу для вдосконалення кримінально-правової кваліфікації, що відповідає сучасним потребам правового регулювання. Водночас він критично ставився до надмірності та неконтрольованої криміналізації діянь, що не відповідають глибоким критеріям суспільної небезпечності.

З нашої точки зору, ця тенденція не підриває класичні теоретичні основи, а розвиває їх через впровадження більш казуїстичного підходу (контекстуальної криміналізації), здатного адекватно реагувати на соціальні реалії сучасності, зберігаючи при цьому основні принципи теорії кримінальної політики.

Список використаних джерел:

1. Niels Bohr Teoria atomica si descrieria Naturia (Атомна теорія і принципи опису природи). Cobenhavn, Humanitas. 1927.
2. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права. Харків: Право, 2018. 472 с.
3. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / [Г. М. Анісімов, О. О. Володіна, І. О. Зінченко та ін.]; за ред. М. І. Панова. Вид. 2-ге, допов. та випр. Харків: Право, 2017. 360 с.
4. Туляков В. О. Теорія кримінальної законотворчості: перспективи новітніх підходів // Юридична Україна. Київ: Юрінком Інтер, 2019. № 5. С. 36–42. URL: <https://hdl.handle.net/11300/29579>
5. Tuliakov, Viacheslav, Optional Elements of the Crime as Criminogenic Factors (June 16, 2025). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5296658> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5296658>
6. Elements of Crimes // Rome Statute of the International Criminal Court. – Official Records of the Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, First session, New York, 3–10 September 2002. – United Nations publication, Sales No. E.03.V.2.
7. Tuliakov, Viacheslav, Optional Elements of the Crime as Criminogenic Factors (June 16, 2025). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5296658> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5296658>
8. Балобанова Д. О. Вимоги якості кримінального закону // Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права: матер. Одеської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листоп. 2023 р.) Одеса, 2024. С. 64–69. URL: <https://hdl.handle.net/11300/29472>
9. Коломієць Ю. Ю. Майбутня кримінально-правова ідеологія // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) Одеса: Гельветика, 2018. С. 325–328.